

МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТ АУДИТИДА ТАҲЛИЛИЙ АМАЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Шаҳноза Тожибоева,
ТДИУ доценти, и.ф.н.
E-mail: shaxnoza@mail.ru

Санжар Омонов,
ТДИУ тингловчиси
E-mail: academic_omonov@mail.ru

Аннотация: Мақолада корхоналарда молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот аудитида таҳлилий амаллардан фойдаланиш масалалари кўриб чиқилган. Тадқиқотда келтирилган молиявий натижаларни омилли таҳлил қилиш усули корхоналарнинг молиявий-хўжалик фаолиятига тўғри баҳо бериш, фойда кўрсаткичларини ошириш бўйича мавжуд ички хўжалик имкониятларини аниқлаш орқали уларнинг молиявий ҳолати барқарорлигини таъминлаш имконини беради.

Калит сўзлар: аудиторлик текшируви, молиявий ҳисобот, таҳлилий амаллар, молиявий натижа, ички хўжалик имкониятлари, самарадорлик, молиявий ҳолат, қиёсий таҳлил, омилли таҳлил.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы использования аналитических процедур в аудите отчета о финансовых результатах предприятия. Данные в исследовании методы факторного анализа финансовых результатов позволяют правильно оценить финансово-хозяйственную деятельность предприятий, поиск внутрихозяйственных резервов для увеличения прибыли и тем самым обеспечить им устойчивое финансовое состояние.

Ключевые слова: аудиторская проверка, финансовая отчетность, аналитические процедуры, финансовый результат, внутри хозяйственные резервы, эффективность, финансовое состояние, сопоставимый анализ, факторный анализ.

Abstract: The article discusses the use of analytical procedures in the audit of the report on the financial results of the company. The data in the study methods of factor analysis of financial results allow us to correctly assess the financial and economic activities of enterprises, the search for on-farm reserves to increase profits and thereby ensure their stable financial condition.

Key words: audit, financial statements, analytical procedures, financial results, internal economic reserves, efficiency, financial condition, comparable analysis, factor analysis.

Кириш

Республикамызда иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштириш шароитида иқтисодий ўсиш, макроиқтисодий ва молиявий барқарорликка эришиш асосий вазифалардан бири ҳисобланади. Зеро, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев: «Ҳаммамиз яхши тушунамиз, ҳар қандай ислоҳот ва ўзгаришни барқарор иқтисодиётсиз амалга ошириб бўлмайди. Биз ўтган йил давомида бу борада кенг кўламли ишларни бошладик. Лекин миллий иқтисодиётимизни мустаҳкамлаш, юртимизни ривожланган давлатлар қаторига олиб чиқиш учун олдимизда ҳали кўплаб вазифалар турибди» [1] деб таъкидладилар. Бу эса, ўз навбатида хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини ривожлантириш, самарадорлигини оширишни тақозо этади. Самарадорлик хўжалик субъектлари фаолиятининг молиявий натижаларида ўз ифодасини топади. Молиявий натижалар

корхона фаолиятининг барча томонларини акс эттирувчи кўрсаткич бўлиб, унинг миқдориди маҳсулот ҳажми ва сифати, маҳсулот тури, таннарх даражаси ва бошқа бир қанча омиллар таъсир қилади. Ўз ўрнида молиявий натижа корхонанинг ўз айланма маблағларига, тўлов қобилиятига таъсирини ўтказди. Молиявий натижаларни ифодаловчи кўрсаткич бўлиб фойда ва рентабеллик даражаси ҳисобланади. Ҳозирги даврда фойданинг ўрни ва аҳамияти янада ошиб бормоқда. Чунки у корхона фаолиятини кенгайтириш, техникавий ривожланиш ва модернизация қилишнинг ягона манбаи бўлиб қолмоқда. Молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботни аудиторлик текширувидан ўтказиш, унинг даражасини ошириш имкониятларини аниқлаш корхона фаолиятининг энг асосий вазифаларидан бири бўлиб, уларнинг иқтисодий самарадорлигини ошириш ва молиявий барқарорлигини таъминлашда муҳим омиллардан бири ҳисобланади. Бу эса, ўз навбатида тадқиқотни долзарб мавзуга бағишланганлигидан далолат беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Хўжалик субъектларида молиявий натижалар аудити ва таҳлилини такомиллаштириш масалалари республикамиз ва мустақил давлатлар ҳамдўстлиги иқтисодчи олимларининг илмий ишларида кенг кўламда ўрганиб чиқилган. Мазкур тадқиқотларда молиявий натижалар аудити ва таҳлилининг умумметодологик асосларига таянган ҳолда айрим муаммолар, ташкилий жиҳатлари тадқиқ қилинган. Хусусан, М.М.Тўлахўжаева [9], Ш.И.Илхомов [7], Г.В.Савицкая [5], А.Д.Шеремет [11], Т.Ш.Шоғиёсов [8], М.Қ.Пардаев ва Б.А.Хасанов [6] ва Шоалимов А.Х., Илхомов Ш.И., Тожибоева Ш.А [4] томонидан айнан олинган корхонанинг молиявий натижалари аудити ва таҳлили етарли даражада ёритилмаган. Зеро, бу кўрсаткичларни корхоналар молиявий ҳолатига баҳо беришдаги аҳамияти, муҳимлигидан келиб чиқиб, уларни алоҳида ўрганиш ва тавсифлаш лозим. Тадқиқотлар кўрсатишича, молиявий натижаларнинг назарий муаммолари масаланинг бир томони бўлса, иккинчи томони унинг амалий жиҳатдан турли соҳаларга мос келиши ҳисобланади. Шу боисдан ҳам хўжалик субъектларида молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботни аудиторлик текширувидан ўтказишда таҳлил усулларида фойдаланиш бўйича тадқиқотлар олиб бориш долзарб илмий-амалий аҳамиятга эга бўлган мавзу ҳисобланади.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот ишида гуруҳлаш, таққослаш, анализ, синтез, индукция, дедукция, горизонтал, вертикал ва омилли таҳлил усуллари қўлланилган. Хусусан, таққослаш усули корхона фаолиятини таҳлил қилишнинг энг асосий усули бўлиб, ундан молиявий натижалар таҳлилида ҳам фойдаланилади. Чунки таққослаш асосида баҳолаш учун қўлланиладиган ҳар бир кўрсаткич, ҳар бир рақам, назорат ва прогноз худди шундай кўрсаткич билан таққослагандагина аҳамиятли ҳисобланади. Таққослаш натижасида молиявий натижалар бўйича бизнес режанинг бажарилиши даражаси ва сифати, ўзгариши, салмоғи, ўсиш суръати аниқланади, молиявий натижаларни тизимли назорат қилиш ва ҳар томонлама баҳолаш имкони бўлади. Гуруҳлаш айниқса молиявий натижалар аудити ва таҳлилида кенг қўлланиладиган усул ҳисобланади. Чунки молиявий натижалар таркибини гуруҳлаш асосида уларнинг хусусиятлари, асосий жиҳатларини эътиборга олинган ҳолда таҳлил қилиш аудиторлик текширувлари сифатини ошишига имкон беради.

Молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот аудитида таҳлилий амалларни қўллашда диалектик билиш усуллари - анализ ва синтездан фойдаланилади. Мазкур

усуллар молиявий натижалар таркибини таҳлил қилишда, таҳлил натижаларини умумлаштиришда қўлланилади. Анализ ва синтез усули молиявий натижалар таҳлилида биргаликда ҳаракат қилади.

Омилли таҳлил усули молиявий натижалар таҳлилида қўлланиладиган асосий усул ҳисобланади. Чунки омилли таҳлил усули молиявий натижа кўрсаткичининг ўзгаришига таъсир қилувчи ҳар бир омилларни ҳисоб-китоб қилишда фойдаланилади. Мазкур усулни қўллаш натижасида фойда ҳажмини ошириш бўйича ички хўжалик имкониятларини аниқлаш имкони бўлади.

Таҳлил ва натижалар

Иқтисодиётни янада ривожлантириш шароитида корхоналар фаолиятини аудиторлик текшируви натижалари асосида уларнинг молиявий ҳолатига баҳо берилади ҳамда молиявий барқарорлигини таъминлаш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқилади. Аудитор хўжалик субъектларида молиявий ва у билан боғлиқ бошқа ҳисоботлар юзасидан ўтказилган аудиторлик текшируви натижалари сифатини оширишда таҳлилий амалиётдан самарали фойдаланиш лозим. Иқтисодчи олим К.Б.Аҳмаджоновнинг фикрича: “Корхоналарнинг жорий йилга оид молиявий ҳисобот кўрсаткичларини фоиз ва нисбат кўринишида аввалги йилги ҳисоботлар, статистик ва бюджет кўрсаткичлари билан солиштириш таҳлилий амалиёт” [10] дейилади. Таҳлилий амалиётлар “Таҳлилий амаллар” деб номланган 13-“АФМС”га асосан қўлланилади. Режалаштириш мақсадларида қўлланилганда таҳлилий амалиётлар аудитор учун мижоз молиявий фаолиятининг хусусиятларини ўрганиш имконини беради. Шунингдек, сезиларли ўзгаришлар келганда, хато сальдога эга бўлган счетларни аниқлаш мумкин бўлади. Бундай ҳолда аудитор текширув жараёнида айнан шу муаммоли нуқталарга катта эътибор қаратиши орқали юқори сифатли аудит текширувини ўтказиши мумкин бўлади. Демак, таҳлилий амалиётлар аудитни режалаштириш жараёнида аудит рискин баҳолашда энг муҳим бўғинларидан бири бўлиши лозим. Чунки аудиторлик рисклари таркибида энг асосий кўрсаткич бу - аниқланмаслик рисқи ҳисобланади. Мазкур риск даражасининг ошишига таъсир қилувчи омиллардан бири эса таҳлилий амаллардан фойдаланмаслик ҳисобланади.

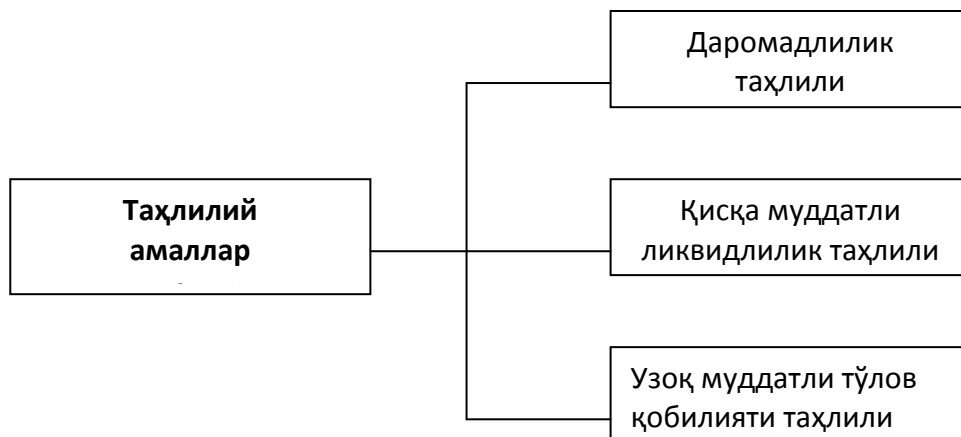
Таҳлилий амалларга Аудитнинг Халқаро Стандартларида кенг тўхталиб ўтилган бўлиб, алоҳида № 520- «Таҳлилий муолажалар» номли бўлим ажратилган. Унда келтирилишича, таҳлилий муолажалар қуйидаги мақсадларда қўлланилади:

- бошқа аудиторлик муолажаларнинг тавсифи, муддати ва ҳажмини режалаштиришда аудиторга ёрдам бериш учун;
- молиявий ҳисоботнинг аниқ белгиланган тасдиқлари бўйича аниқлаб бўлмаслик рисқи пасайганда, муфассал тестларга қараганда қўлланиши самарадорлироқ ва оқилона бўлган моҳияти бўйича муолажалар;
- аудитнинг охириги, шархланадиган босқичда молиявий ҳисобот бўйича умумий шархлаш сифатида.

Таҳлилий амаллар, шунингдек, субъект фаолиятига асосланган масалан, ялпи фойданинг фоиз нисбати, истиқболли намунага мувофиқ бўлиши кутилаётган молиявий маълумотлар элементлари ўртасидаги ҳамда молиявий маълумот, тегишли равишда молиявий тавсифга эга бўлмаган маълумот ўртасидаги ўзаро боғлиқликни кўриб чиқади.

Халқаро амалиётда таҳлилий амалларнинг кўплаб усуллари ишлаб чиқилган. Бу усуллар корхонанинг қисқа муддатли ликвидлиги, тўлов қобиляти, даромадлилиги каби бир қатор кўрсаткичларни аниқлашга қаратилган. Бу кўрсаткичлардаги

Ўзгаришларнинг аниқланиши ва шу ўзгаришларга олиб келган омилларнинг таҳлил қилиниши аудиторга молиявий ҳисоботнинг айнан қайси элементларига кўпроқ эътибор бериш ва тест интенсивлигини кучайтириш лозимлигини кўрсатади. Ҳозирда аудиторлар томонидан қўлланиладиган таҳлилий амалларни қуйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин (1-чизма).

1-чизма. Таҳлилий амаллар гуруҳи

Манба. Адабиётлар таҳлили муаллифлар томонидан тузилган.

Иқтисодчи олим А.Х.Шоалимовнинг фикрича: “Таҳлилий кўрсаткичларни аниқлаш ва унинг ўзгаришларини қиёсий таққослаш асосида хўжалик субъектларининг молиявий аҳволини аниқроқ ўрганиш, билиш имкони туғилади [6]. Зеро, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 28 июлда қабул қилинган «Давлат улуши бўлган акциядорлик жамиятлари ва бошқа хўжалик юритувчи субъектлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш мезонларини жорий этиш тўғрисида»ги 207-сон қарорининг [2] қабул қилиниши ҳам хўжалик субъектларида иқтисодий таҳлил ўтказишни долзарблигини белгилаб беради.

Аудит муолажаларини амалга оширишда молиявий натижалар ҳисоби тўғри юритилиши, ҳисоботларида, сатрларида тўғри акс эттирилиши жуда муҳимдир. Аудитор молиявий натижаларни шаклланишини қуйидаги бухгалтерия ҳисоби счётларидаги ёзувлар орқали текширади: 9000-«Асосий фаолиятдан олинган даромадлар ҳисоби счётлари», 9300-«Асосий фаолиятдан олинган бошқа даромадлар ҳисоби счётлари», 9500 –«Молиявий фаолиятдан олинган даромадлар ҳисоби счётлари», 9700-«Фавқулодда фойда (зарар)лар ҳисоби счётлари», 9800-«Солиқлар ва йиғимларни тўлаш учун фойданинг ишлатилиши ҳисоби счётлари», 9900-«Якуний молиявий натижани ҳисобга олувчи счётлар» ва бошқа счётлар. Энди қуйидаги 1-жадвалда “АВС пахта тозалаш” АЖ даромадлари таркибини кўриб чиқамиз.

1-жадвалда кўринишича, “АВС пахта тозалаш” АЖда йил охирида жами даромадлари ҳажми йил бошига нисбатан 602839 минг сўмга ошган. Унинг таркибида асосий ўринни маҳсулотлар сотишдан олинган соф тушумнинг улуши эгаллаган бўлиб, 99,75 ва 99,04 фоизни ташкил қилади. Корхонада даромад асосан маҳсулотларни сотишдан олинган. Жами даромадлар таркибида молиявий фаолиятдан олинган даромадларнинг улуши сезиларли эмас, яъни 0,25 ва 0,96 фоиздан иборат. Ҳисобот даврида корхонада асосий фаолиятдан бошқа даромадлар ва тасодифий даромадлар олинмаган. Хулоса қилиб айтганда, жамият молиявий-хўжалик фаолиятларида даромадларини ошириш бўйича амалий чора-тадбирларни кўриши лозим бўлади.

1-жадвал

“ABC пахта тозалаш” АЖнинг 2017 йилда даромадлари таркиби

Кўрсаткичлар	Йил боши		Йил охири		Фарқи (+,-)	
	сумма, м.с.	салмоғи,%	сумма, м.с.	салмоғи,%	сумма, м.с.	салмоғи, %
Маҳсулотлар сотишдан олинган соф тушум	24110710	99,75	23342383	99,04	-768327	-0,71
Молиявий фаолиятдан олинган даромадлар	60800	0,25	226288	0,96	+165488	+0,71
Жами даромадлар	24171510	100	23568671	100	+602839	-

Манба: “ABC пахта тозалаш” АЖ молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботи маълумотлари асосида тузилди.

Хўжалик субъектлари молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот аудитида фойда кўрсаткичларини таҳлил қилиш муҳим ҳисобланади. Корхонанинг соф фойдаси молиявий натижаларнинг асосий кўрсаткичи ҳисобланиб, уни шаклланиш жараёни бутун молиявий-хўжалик фаолиятини қамраб олади. Бу ерда маҳсулотни ишлаб чиқариш ва сотиш, сотиш ва маъмурий харажатларни тежаш, молиявий фаолият натижасида ижобий саъдога эришиш, тасодифий фойдага муяссар бўлиш каби бир қанча босқичлар мужассам. Соф фойда миқдорини аниқлаш учун «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш ва уни сотиш бўйича харажатлар таркиби ва молиявий натижаларни таркиб топиши ҳақидаги» Низомга [3] кўра оралиқ фойда кўрсаткичларини аниқлаш керак. Энди “ABC пахта тозалаш” АЖ молиявий натижаларини умумий ҳажмини таҳлил қилиш учун қуйидаги жадвални келтирамиз (2-жадвал).

2-жадвал

“ABC пахта тозалаш” АЖнинг 2017 йилда молиявий натижалар таҳлили

Кўрсаткичлар	Йил боши	Йил охири	Ўзгариши (+,-)
1.Маҳсулотлар сотишдан олинган соф тушум	24110710	23342383	-768327
2.Сотилган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннари	21971270	21048831	-922439
3.Маҳсулотлар сотишдан олинган ялпи фойда (1қ-2қ)	2138440	2293552	+155112
4.Давр харажатлари (сотиш, маъмурий, бошқа операцион харажатлар)	1618491	1760676	+142185
5.Асосий фаолиятдан олинган бошқа даромад ва харажатлар	-	-	-
6.Асосий ишлаб чиқариш фаолиятининг ялпи молиявий натижаси (3қ-4қ+,-5қ)	520949	532876	+11927
7. Молиявий фаолиятнинг даромадлари	60800	226288	+165488
8. Молиявий фаолият бўйича харажатлар	226499	363024	+136525
9.Умумхўжалик фаолиятининг ялпи молиявий натижаси(6қ+7қ-8қ)	355250	396140	+40890
10.Фавқулодда фойда ёки зарар	-	-	-
11.Солиқ тўлангунга қадар фойда(9қ+-10қ)	355250	396140	+40890
12.Даромад солиғи	56144	68495	+12351
13.Фойдадан бошқа солиқлар ва йиғимлар	23928	26212	+2284
14.Ҳисобот давридаги соф фойда (зарар)(11қ-12қ-13қ)	275178	301433	+26255

Манба: “ABC пахта тозалаш” АЖ молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисоботи маълумотлари асосида тузилди.

2-жадвал маълумотларидан кўришиб турибдики, “ABC пахта тозалаш” акциядорлик жамиятида йил охирида йил бошига нисбатан фойданинг барча шакллари бўйича ўсишга эришган. Маҳсулотлар сотишдан олинган ялпи фойда ўтган йилга нисбатан 155112 минг сўмга ошган. Шу давр мобайнида асосий фаолиятдан кўрилган фойда миқдори 532876 минг сўмни ташкил қилган ҳолда йил бошига нисбатан 11927 минг сўмга кўтарилган. Корхонада фойдани янада ошириш имкониятлари мавжуд. Масалан, давр харажатлари ўтган йилга нисбатан сезиларли даражада 142185 минг сўмга ошган. Молиявий фаолиятдан ҳам йил охирида 363024 минг сўм зарар кўрилган бўлиб, йил бошига нисбатан 136525 минг сўмга кўпайган. Корхонада ҳисобот даврида солиқ тўлагунга қадар фойда миқдори 12351 минг сўмга, ҳисобот даврининг соф фойдаси эса 26255 минг сўмга кўпайган.

Энди соф фойда ҳажмига бевосита таъсир қилувчи омилларни занжирли алмаштириш усули орқали ҳисоб-китобини кўриб чиқамиз (3-жадвал).

3-жадвал

“ABC пахта тозалаш” акциядорлик жамиятида соф фойда ҳажмини ўзгаришига таъсир қилувчи омилларни занжирли алмаштириш усули орқали ҳисоб-китоби

Ҳисоб-ни тартиб сони	Алмаштириш-ни тартиб сони	Таъсир қилувчи омиллар			Пировард натижа-соф фойда, м.с. (1у-2у-3у)	Фарқи
		Солиқ тўлангунга қадар фойда	Даромад солиғи	Фойдадан бошқа солиқлар ва йиғимлар		
A	B	1	2	3	4	5
1	-	355250	56144	23928	275178	-
2	1	396140	56144	23928	316068	+40890
3	2	396140	68495	23928	303717	-12351
4	3	396140	68495	26212	301433	-2284
Омиллар баланси: +26255 минг сўм						

3-жадвал маълумотларидан кўришиб турибдики, “ABC пахта тозалаш” акциядорлик жамиятида солиқ тўлагунга қадар фойда ҳажмини ошиши ҳисобига соф фойда ҳажми 40890 минг сўмга ошган бўлса, даромад солиғи ҳажмини ошиши натижасида эса 12351 минг сўмга камайган. Жамиятда фойдадан бошқа солиқлар ва йиғимлар ҳажми ҳисобот даврида ошганлиги натижасида соф фойда ҳажми 2284 минг сўмга камайган. Ҳисобланган омиллар баланси: $(40890 + (-12351) + (-2284)) = +26255$ минг сўм.

Омилли таҳлил натижа кўрсаткичини яхшилашнинг ички имкониятларини излаб топиш ёллари аниқлаб берадиган енг муҳим иқтисодий воситалардан бири. Молиявий натижаларни омилли таҳлил қилишдан кўзланган асосий мақсад фойда турлари ва уларнинг ўзгаришига таъсир етувчи ижобий ва салбий омилларни ҳисоблаш ҳамда фойда миқдорини ошириш бўйича ички хўжалик имкониятлари суммасини аниқлаш, уларни ишлаб чиқаришга сафарбар қилишдан иборат. Шу боисдан, энди соф фойда ҳажмини ўзгаришига таъсир қилувчи омилларни таҳлилни кўриб чиқамиз.

2-жадвалдан кўриниб турибдики, “ABC пахта тозалаш” акциядорлик жамиятида соф фойда ҳажми 2015 йил бошида 275178 минг сўмни, йил охирида эса 301433 минг сўмни ташкил қилган ҳолда 26255 минг сўмга ошган. Бу ўзгаришга бир қанча омиллар таъсир кўрсатган:

1.Маҳсулотлар сотишдан олинган соф тушум ҳажмини камайиши соф фойда ҳажмини 768327 минг сўмга пасайтирди. (-)

2.Сотилган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархини камайиши соф фойда ҳажмини 922439 минг сўмга оширган. (+).

3. Давр харажатларининг кўпайиши соф фойда суммасини 142185 минг сўмга камайтирган (-).

4. Молиявий фаолиятдан кўрилган даромадларнинг кўпайиши соф фойда суммасини 165488 минг сўмга оширган. (+).

5. Молиявий фаолият бўйича харажатларни ошиши ҳисобот йили охирида соф фойда ҳажмини 136525 минг сўмга камайтирган. (-)

6.Фойдадан даромад солиғини кўпайиши соф фойда ҳажмини 12351 минг сўмга камайтирган. (-).

7. Фойдадан бошқа солиқлар ва йиғимларнинг ошиши соф фойда суммасини 2284 минг сўмга пасайтирган. (-)

Шундай қилиб, юқорида ҳисобланган 7 та омил таъсирининг ўзгариши соф фойда суммасида бўлган фарқни беради, яъни: $768327+922439- 142185 +165488 - 136525- 12351- 2284= +26255$ минг сўм.

Ҳисобланган 7 та омилдан 5 тасининг таъсири салбий бўлган. Агар ушбу омиллар ҳисобот йили бошидаги даражада сақланиб қолганда эди, соф фойда ҳажми 1061672 минг сўмга ($768327+142185+136525+ 12351+ 2284$) минг сўмга ошган бўлар эди. У ҳолда соф фойданинг умумий ҳажми 1087927 минг сўмни ($26255+1061672$) ташкил қилган бўлар еди. Демак, “ABC пахта тозалаш” акциядорлик жамиятида соф фойда ҳажмини ошириш бўйича имкониятлар миқдори 1061672 минг сўмга тенгэкан.

“ABC пахта тозалаш” акциядорлик жамияти бошқарув маъмурияти келажақда омилли таҳлил натижасида аниқланган ички имкониятлардан тўлиқ фойдаланиш, уларни амалиётга сафарбар қилиш йўллари ишлаб чиқиши керак.

Хулоса ва таклифлар

Иқтисодиётни янада ривожлантириш ва либераллаштириш шароитида корхоналар фаолиятининг самарадорлигини ошириш, аудиторлик текширувидан ўтказиш ҳамда ҳисоб-китобни яхшилаш мақсадида уларга маслаҳат, йўл-йўриқ, ҳуқуқий ва бошқа турдаги ёрдам кўрсатадиган малакали хизматнинг янги шакли – аудиторлик фаолиятига эҳтиёж янада кучаймоқда. Бундай фаолиятнинг асосий вазифаси, биринчи навбатда, корхона молия-хўжалик фаолиятини назорат қилиб турадиган бухгалтерия ҳисоби тизими, фаолият натижаларини баҳолайдиган молиявий ҳисоботларнинг қонунийлигини тасдиқлашдан иборатдир. Шуларни инобатга олган ҳолда мамлакатимизда кейинги пайтларда аудиторлик фаолиятини ривожлантириш бўйича керакли тадбирлар амалга оширилмоқда.

Хўжалик субъектларида аудиторлик текшируви самарадорлигини оширишда иқтисодий таҳлилдан аудит воситаси сифатида фойдаланиш ҳисобига эришиш мумкин. Шу боисдан хўжалик субъектлари молиявий ҳисоботларини аудиторлик текширувини сифатли ўтказишда таҳлилий амалиёт катта аҳамиятга эга ҳисобланади.

Таҳлилий амаллар аудитор учун аудитни ҳар томонлама сифатли ўтказишга имкон беради ва корхона фаолияти билан боғлиқ муаммоларни аниқлашда ҳамда шунга мос равишда мижоз учун асосли таклифларни ишлаб чиқишга имкон яратади. Таҳлилий амалларнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан усулларни тўғри танланишидан, кўрсаткичлар таркибини белгилашдан ва таҳлилни ўтказиш кетма-кетлигига боғлиқ. Шу билан бирга таҳлилий амаллардан катта камомадлар, харажат ва йўқотишлар, инвентаризация иши ва ички аудиторлик хизмати самарадорлигининг иқтисодий таҳлили учун фойдаланилиши мумкин. Шу боисдан ишда хўжалик субъектлари молиявий ҳисоботлари юзасидан ўтказилган аудиторлик текшируви жараёнида молиявий натижа кўрсаткичларини омилли таҳлили усули тавсия қилинди. Чунки, омилли таҳлил қилиш асосида хўжалик субъекти молиявий ҳолатига аниқ ташхис қўйиш имкони туғилади. Ўтказилган таҳлил натижалари бўйича жамиятда соф фойда ҳажмини ошириш бўйича имкониятлар миқдори аниқланди, керакли амалий тавсиялар берилди. Тавсия қилинган омилли таҳлил усулини корхонанинг амалий фаолиятида қўлланиши самарадорликни ошириш ва молиявий барқарорлигини таъминлаш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга энг асосий ва долзарб сиёсий, ижтимоий-иқтисодий масалалар ва жамиятни демократик ривожлантириш бўйича Мурожаатномаси. Тошкент. 2017 йил 22 декабрь.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Давлат улushi бўлган акциядорлик жамиятлари ва бошқа хўжалик юритувчи субъектлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш мезонларини жорий этиш тўғрисида»ги 207-сон қарори. 2015 йил 28 июль.
3. Маҳсулот (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг таркиби ҳамда молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисида Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 5 февралдаги 54-сон қарори билан тасдиқланган низом.
4. Шоалимов А.Х., Илхомов Ш.И., Тожибоева Ш.А. Иқтисодий таҳлил ва аудит. Дарслик. – Т.: Сано-стандарт, 2017.
5. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник. 5-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2017.
6. Пардаев М.Қ., Хасанов Б.А. Ўқув қўлланма. Молиявий ва бошқарув таҳлили. – Т.: Чўлпон, 2012.
7. Илхомов Ш.И. Амалий аудит. Дарслик. –Т.:Иқтисодиёт. 2012.
8. Шоғиёсов Т. Комплекс иқтисодий таҳлил. Дарслик. –Т.: Фан ва технология, 2012
9. Аудит. М.М.Тулаходжаеванинг умумий таҳрири остида. Муаллифлар жамоаси. Ўқув қўлланма. –Т.: Норма, 2011.
10. Ахмаджонов К., И.Якубов. Аудит асослари. Дарслик. –Т.:Иқтисод-молия, 2009.
11. Шеремет А.Д., Суйц В.П. Аудит. Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2008.